

*Bokhandleren
i Kabul*

Å krysse grenser – mellom fakta og fiksjon

☛ Åsne Seierstads bok *Bokhandleren i Kabul* (2002) er en mye lest og omtalt bok. Den har solgt i 250 000 eksemplarer bare i Norge. Boka er oversatt til 40 språk, og den lå i over 40 uker på bestselgerlisten til The New York Times. Boka er også på flere måter omstridt. *Bokhandleren i Kabul* er en de mange bøkene i vår samtid som krysser grenser mellom fakta og fiksjon, levd liv og diktet virkelighet. Seierstad skriver om virkelige mennesker og hendelser – i et språk som nærmer seg skjønnlitteraturen.

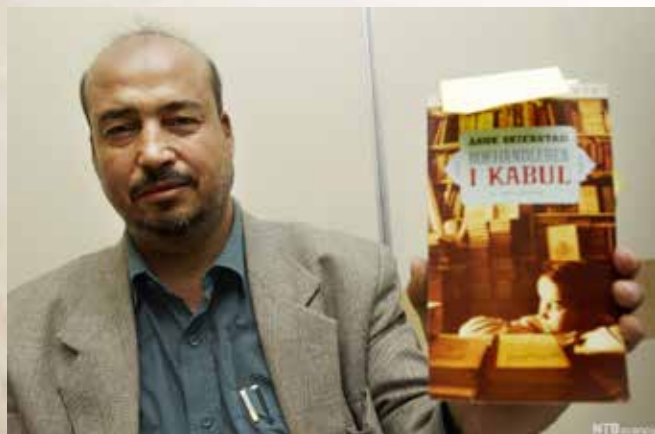
☛ Dette skapte furore. Hvor går grensene mellom to grunnleggende menneskerettslige prinsipper – ytringsfrihet og vern mot krenkelser? Den virkelige bokhandleren i Kabul gikk til rettssak, en sak forfatteren

A black and white close-up photograph of Åsne Seierstad. She is looking slightly upwards and to the right with a thoughtful expression. Her hair is pulled back, and she is wearing a dark top. The lighting is soft, highlighting her facial features.

*Forfatteren Åsne Seierstad
Foto: Luca Kleve-Ruud /
Samfoto Dagsavisen / Scanpix*

og forlaget tapte i 2010. Dommen ble imidlertid omgjort av lagmannsretten i 2011.

☞ I 2013 ga Seierstad ut boka *En av oss* om 22. juli og Anders Behring Breivik. I denne boka går hun tett inn på sentrale personer i Breiviks familie og omgangskrets. Også denne boka ble kritisert av kilder som følte seg feilsitert og misbrukt av forfatteren.

Shah Mohammad Rais, den virkelige bokhandleren i Kabul, på Gardermoen på vei til rettssak mot forfatteren.

Foto: Thomas Björnflaten / TT / Scanpix

Krigen og dens enkeltskjebner

☞ **Åsne Seierstad** (1970–) er journalist og forfatter. Hun er utdannet ved Universitetet i Oslo og har studert fagene idéhistorie, spansk og russisk. Seierstad har jobbet som journalist i Arbeiderbladet og var stasjonert i Russland i 1993 til 1996 og i Kina i 1997. Mest kjent er hun nok som journalist for NRK Dagsrevyen der hun har dekket ulike kriger – blant annet i Kosovo, Afghanistan og Irak.

Hør Åsne Seierstad rapportere fra Bagdad dagen etter at den amerikansk-ledede koalisjonen startet okkupasjonen av Irak

☞ I tillegg til å rapportere som journalist har Seierstad skrevet flere sakprosaer om sine erfaringer fra – og opplevelser i – krigsherjede områder. De 14 portrettene i *Med ryggen mot verden: Portretter*

fra Serbia (2000) – er portretter av mennesker fra en omstridt folkegruppe under krigen i det tidligere Jugoslavia. Skjebnene følges videre i oppfølgeren *Med ryggen mot verden – fremdeles* (2005). *Hundre*

Åsne Seierstad leser fra boka «Hundre og én dag»

og én dag (2003)

er en reportasjebok fra Irak. Seierstad

oppholdt seg i landet da USA gikk til angrep i 2003. Hun skriver om det som skjedde før, under og rett etter invasjonen.

Åsne Seierstad leser fra boka «De krenkede»

I *De krenkede – Fortellinger fra Tsjetsjenia*

(2007) er det krigsskjebner fra Tsjetsjenia Seierstad skriver om.

☞ Seierstad har vunnet flere priser for sitt modige arbeid som journalist og forfatter, blant annet Fritt Ords Hønnør (2001), Bokhandlerprisen (2002) og svenske Årets Frihetspenna (2010). I begrunnelsen for tildelingen av den siste prisen

står det at hun får prisen for sin «grunnleggende og urokkelige tro på trykke- og ytringsfriheten».

Åsne Seierstad mottar Bokhandlerprisen for 2002 for boka «Bokhandleren i Kabul». Kulturminister Valgerd Svarstad Haugland gratulerer.

Foto: Terje Bendiksby / NTB / Scanpix

Bokhandleren i Kabul – eit familiedrama

☛ Taliban, en radikal islamistisk bevegelse, styrte Afghanistan med jernhånd i perioden 1996 til 2001. Etter terrorangrepet 11. september 2001 invaderte amerikanske og britiske styrker landet, og Taliban-regimet mistet makten vinteren 2001. Våren etter bor Åsne Seierstad hos en bokhandler og hans familie, som hun i boka kaller Khan, i Kabul. Familien består av bokhandleren selv – kalt Sultan Khan – hans to koner, deres barn, Sultans søstre, broren, moren og noen fettere.

☛ Seierstad skildrer et Afghanistan, og en familie, i en overgangsperiode – i en bokstavelig talt ny vår. For gradvis moderniseres nå Afghanistan. Den strenge kontrollen, fra tida før og under Taliban-tida, mykes opp. Seierstad følger familien

*Shah Mohammad Rais i bokhandelen sin i Kabul.
Foto: Tor Arne Andreassen / Aftenposten / Scanpix*

i hverdagen: i brylluper, på skolen og i hammamen – det offentlige badet. Hun følger Sultan Khan på hans forretningsreiser, og sønnen hans på en pilegrimsreise.

☛ Det er et brutalt og herjet samfunn Seierstad skriver om. Forfatteren tar enkelte tilbakeblikk til tida da landet var okkupert av Sovjetunionen, og til tida under Mujahedins makt. Mujahedin var

islamistiske motstandsbevegelser som i kampen mot Sovjet ble støttet av USA. Men mest av alt er landet i 2002 preget av tida under Taliban. Krig, dødsstraff, pisking og steining – stadige trusler og redsler under skriftende fiendebilder og allianser – har preget Afghanistans historie og folk.

*Butikken
til bok-
handleren
i Kabul.
Foto:
Tor Arne
Andreassen /
Aftenposten /
Scanpix*

☞ Men først og fremst handler boka om hverdagen til familien Khan hjemme i leiligheten i Kabul. Familien Khan er ingen typisk afghansk familie. Familien tilhører det man kan kalle en middelklasse i et land som ellers er preget av store forskjeller mellom rike og fattige – de fleste

afghanere er fattige analfabeter. Familien Khan er relativt velstående, og flere i familien har utdanning. Seierstad skriver selv at årsaken til at hun valgte denne familien, er at den inspirerte henne. Familien gjorde også fortellingen mulig gjennom at de tok imot henne og lot henne få leve tett innpå seg. Dette ga forfatteren et unikt innblikk i familiens hverdag og virkelighet.

☞ Men i tillegg til å la seg inspirere har Seierstad som frigjort vestlig kvinne også latt seg provosere i møtet med et undertrykkende kvinnesyn. Afghanske kvinner lever som ofre i en verden der menn har all makt. Også i samfunnet ellers, og i lovverket, forskjellsbehandles kjønnene. Da for eksempel familiens overhode, Sultan Khan, ønsket seg ei kone til – ei ung og vakker ei – måtte hans første kone akseptere å dele hjem med sin rival.

«En litterær form»

☛ Researchmetoden Seierstad har brukt, kan kalles «deltagende observerende intervju» – en metode som gir grundig innblikk i – og innsikt i – intervjuobjektets tanker og følelser. Seierstad har levd tett på, observert, deltatt i livene til og intervjuet medlemmene i familien Khan. Deretter har hun valgt å skrive fortellingen i det hun omtaler som *en litterær form* som blander elementer fra både sakprosaen og skjønnlitteraturen, fakta og fiksjon. Dette kan kalles en *faksjonstekst*. Litt forenklet kan man si at *innholdet i Bokhandleren i Kabul* er basert på fakta. Den språklige utformingen, vinkling og komposisjon, er derimot preget av skjønnlitterære grep.

☛ I forordet gjør forfatteren rede for prosjektet sitt, så trekker hun seg tilbake fra fortellingen. Man kan si at boka har en

Shah Mohammad Rais med familien i Kabul.
Foto: Kjell Odegard / TT / Scanpix

allvitende forteller, med vekslende synsvinkel. Forfatteren lar personene selv fortelle sine historier, men fortellerstemme og synsvinkel varierer fra kapittel til kapittel. Tanker og følelser blir ofte formidlet i form av indre monologer. «Hun savner Sultan forferdelig når han er borte. De andre i familien er ikke så hyggelige mot henne når mannen ikke er der», tenker Sultans yngste kone.

Å konstruere virkelighet

☛ Det Seierstad gjør, å krysse grenser mellom fakta- og fiksjonstekst, er typisk for mange tekster, i ulike medier, i vår samtid. I reality-tv arrangeres virkeligheten – vi kan snakke om en *konstruert* virkelighet eller *pseudovirkelighet*. Den prisbelønte amerikanske regissøren Michael Moore (1954–) regisserer også virkeligheten, med et stramt og klart politisk fortellergrep, i sine dokumentarfilmer *Bowling for Columbine* (2002) og *Fahrenheit 9/11* (2004.) Og Karl Ove Knausgård har skapt debatt med sine romaner – da virkelige personer har kritisert han fordi de opplever at de har blitt karakterer i hans fiksjonsunivers. Seierstad selv er inspirert av den polske journalisten Ryszard Kapuściński (1932–2007), som i sine reportasjebøker skriver

personlig, og i utstrakt grad bruker litterære grep og virkemidler.

☛ To utfordringer oppstår som følge av Seierstads sjangervalg – eller sjangerblanding. For det første: Er teksten troverdig? Når hun går «inn i» hodet på karakterene sine, kan vi stole på at hun har klart å gjengi akkurat det de har tenkt og følt? For det andre: Hvilke etiske implikasjoner har en slik sjangerblanding? Hvor går grensen for *hva* man kan skrive om? Og *hvordan* kan man skrive om reelle personer og virkelige hendelser?

Åsne Seierstad forteller fra et av kapitlene i «Bokhandleren i Kabul»

